

відмову від народження дітей у сім'ї. Так, найбільшу перевагу респонденти надають стану здоров'я чоловіка чи жінки (82,2 % опитаних поставили цей пункт на перше місце), житловим умовам (71,3 %), доходу сім'ї (63,4 %), далі йдуть спадкові хвороби (60,4 %), зайнятість обох членів подружжя (39,6 %), екологічна ситуація (30,7 %) та якість медичних послуг (24,8 %). Дуже мало, на думку опитаних, впливають на відмову від народження дитини такі фактори, як зростання цін на дитячі товари (14,9 %) та якість продуктів харчування (4,0 %).

Література:

1. Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / За наук. ред. В. Стещенко. – К., 2001. – 559 с.
2. Лібанова Е.М. Особливості сучасних демографічних процесів в УРСР. – К., 1984. – 48 с.
3. Лібанова Е. Демографічний колапс // Урядовий кур'єр. – 2 бер. – 2004. - № 40. – С. 11.
4. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: Енциклопедія / За ред. Римаренка Ю. – К.: Довіра, 1998. – 911 с.
5. Романюк А.І. Демографічні студії: Вибрані праці канадсько-українського демографа А.І. Романюка / Гол. ред. Стещенко В.С. – К, 1997. – 303 с.
6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2005 р. / За ред. В.Г. Кирича. – Тернопіль, 2006.
7. Управление демографическими процессами. – М.: Статистика, 1980. – 119 с.

Summary:

Liliya Zub. SOCIOLOGICAL EVALUATION OF REPRODUCTIVE BEHAVIOR OF THE REGIONS POPULATION (ON THE EXAMPLE OF TERNOPIL REGION).

The role of socio-psychological factors in formation of geodemographic processes of the region is elucidated in the article. The results of sociological survey of young people are analyzed; their modern points of view on the role of family and number of children are shown.

Надійшла 15.05.2008.

УДК 911.3:338.4

Надія КОПЕР

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВОСТІ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Постановка проблеми. В умовах ринкових перетворень промислове зростання регіонів є одним із найважливіших чинників їх соціального розвитку. Цей вплив простежується на всіх територіальних рівнях і в різних формах. Відбувається він головним чином через промислові підприємства: по-перше, шляхом забезпечення матеріальних потреб їх працівників (для цього використовуються кошти підприємств з фонду соціального розвитку); по-друге, через створення відомчих об'єктів соціальної інфраструктури (закладів дитячого дошкільного виховання, культури, медичного обслуговування, торгівлі, побутових послуг тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на чималу кількість праць з тематики соціальної переорієнтації промисловості в ринкових умовах [2, 4, 5, 10, 15, 21 та ін.], тільки у небагатьох із них розглядаються методичні аспекти дослідження даної проблематики [8, 17, 18 та ін.].

Постановка завдання. З метою обґрунтування трансформації соціальних процесів у комплексі з процесами промислового розвитку регіонів необхідно провести суспільно-географічні дослідження, серед яких основне місце займають методичні розробки і рекомендації. Крім того, більшість досліджень з соціальної переорієнтації промисловості регіонів проводилися на рівні обласних регіонів. Ми ж ставимо за мету перенести акцент дослідження з мезорівня на мікрорівень, тобто розробити методіку для дослідження цієї проблеми на рівні, передусім, низових регіонів (адміністративних районів та міст обласного підпорядкування).

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи вплив промисловості на регіональний розвиток загалом і соціальні процеси зокрема, необхідно передусім визначити головні принципи дослідження, що мають бути покладені у його основу. Це системність (комплексність), полікомпонентність, територіальність, еволюційність та перспективність.

Передусім дослідження впливу промислової діяльності на соціальний розвиток регіонів потребує **комплексного (системного) підходу**. Цей принцип впливає із суті впливу промислового виробництва на регіональний розвиток як процес суб'єктно-об'єктної взаємодії, що характеризується системними властивостями і особливостями поширення у просторі й часі. Він відображає об'єктивні процеси суспільного поділу праці та регіональної інтеграції виробництва, орієнтує на забезпечення комплексно-пропорційного розвитку господарства регіонів.

При дослідженні рівня промислового і особливо соціального розвитку регіонів потрібно дотримуватися принципу **полікомпонентності**. Це пояснюється тим, що рівень соціального розвитку залежить від багатьох чинників, кожен з яких більше чи менше впливає на його параметри [3, с. 289]. Наприклад, на параметри працересурсного потенціалу регіонів впливають показники природного (народжуваність, смертність, природний приріст) та механічного (прибуття, вибуття, сальдо міграції) руху населення.

Принцип **територіальності**, за М.М. Баранським, передбачає географічне мислення, прив'язане до території, яке всі свої судження кладе на карту [1, с. 108].

До принципів комплексності і територіальності слід ще додати принцип **конкретності**. Оскільки кожна точка на території перебуває під впливом як строго детермінованих чинників, так і "випадкових" чинників, то лише конкретний підхід може забезпечити правильність аналізу, зокрема впливу промисловості на соціальний розвиток регіонів. М.М. Баранський неодноразово підкреслював значення конкретного підходу в географії, говорячи про те, що різні території мають різні характеристики [1, с. 109].

Нарешті, принцип **перспективності** дозволяє об'єктивно оцінити відносну цілісність, завершеність того чи іншого етапу розвитку регіонального ансамблю продуктивних сил.

Дослідження впливу промислового виробництва на соціальний розвиток здійснюється в розрізі її адміністративних районів. При цьому виділяється декілька етапів дослідження.

Перший етап - встановлення рівня промислового розвитку районів. З цією метою необхідно проаналізувати:

1. Розміри і динаміку зосередження промислового виробництва в регіонах, а саме:

- **фактори зосередження промислового виробництва в регіонах:** природні (мінерально-сировинні, лісові, водні та інші ресурси), демографічні (демографічний і трудовий потенціал), економічні (виробничий потенціал або розміщення в регіонах основних промислово-виробничих фондів (ОПВФ), інвестиційний та інноваційний потенціал, розвиток форм організації виробництва);

- **розміри (масштаби) зосередження промислового виробництва в регіонах.** Для цього необхідно обчислити:

а) частку промислового виробництва, яка припадає на кожен регіон. Слід, однак, мати на увазі, що цей показник не характеризує повною мірою рівень промислового розвитку регіонів, оскільки вони можуть істотно різнитися за площею та кількістю населення. У зв'язку з цим важливо обчислити відносні показники зосередження промислового виробництва, зокрема:

б) рівень територіальної концентрації виробництва. Конкретно можна використати усереднений показник щільності обсягів виробництва продукції, чисельності промислово-виробничого персоналу (ПВП) та вартості ОПВФ на 1 км² території. Для конкретних територіальних одиниць (у нашому випадку низових регіонів, тобто адміністративних районів та міст обласного підпорядкування.) його можна виразити у відносних одиницях (по відношенню до системи в цілому) за формулою, запропонованою А.Ф. Куракіним [11]:

$$I_{TK} = \frac{(T + F + Z)/3}{S},$$

де T, F, Z, S – питома вага територіальної одиниці у системі за показниками, відповідно, товарної продукції, вартості ОПВФ, чисельності ПВП та площі.

Наведені показники можна використати для складання кривої Лоренца [19; с. 34]; та розрахунку індексів локалізації виробництва (по відношенню до частки населення певної територіальної одиниці). [8, с. 263]

- *динаміку промислового зростання регіонів*. Основу такого дослідження складає аналіз індексів динаміки, темпів зростання та приростів промислового виробництва в регіонах за певний період [19].

Швидкість трансформації (зміни) галузевої структури промисловості регіону можна аналізувати на основі порівняння частки динамічних галузей (темпи росту яких протягом певного періоду перевищують середні темпи росту виробництва) на початку й наприкінці виділеного періоду.

Для характеристики ринкових перетворень, зокрема зміни обсягів виробництва у окремих галузях, доцільно виділяти групи галузей за масштабами скорочення виробництва. П.Я. Бакланов, зокрема, пропонує виділяти галузі, які скоротили обсяги виробництва на: 1) 0-25%; 2) 25,1-50%; 3) 50,1-75%; 4) 75,1-100% [9, с. 87].

- *рівень їх індустріалізації*. Для цього слід знайти частку ВВП регіону, яка створюється у промисловості і провести ранжування регіонів за цим показником.

2. Особливості диверсифікації галузевої структури промисловості регіонів та зосередження виробництва товарів народного споживання.

Для виявлення особливостей *диверсифікації галузевої структури* промисловості регіонів необхідним є розрахунок ряду коефіцієнтів, зокрема їх структури за масштабами розвитку окремих галузей, галузей добувної і обробної промисловості, галузей ефективного і неефективного регіонального зосередження тощо.

Для аналізу особливостей *зосередження окремих галузей з виробництва ТНС* прийнятними є відомі коефіцієнти душового виробництва та локалізації

Коефіцієнт душового виробництва (K_d) обчислюється за формулою:

$$K_d = \frac{G_p}{G_k} : \frac{H_p}{H_k},$$

де G_p – показник галузі промисловості адміністративного регіону (обсяг виробництва тощо); G_k – аналогічний показник галузі області; H_p – населення регіону; H_k – населення області. [12].

Коефіцієнт локалізації (K_n), який обчислюють так:

$$K_n = \frac{G_p}{P_p} : \frac{G_k}{P_k},$$

де P_p , P_k – загальні показники, відповідно, адміністративного регіону і області (обсяг виробництва тощо). [12].

Індекс локалізації (I_n), який обчислюють за співвідношенням: [12].

$$I_n = \frac{G_p}{G_k} : \frac{P_p}{P_k}.$$

Наведені коефіцієнти (при їх значеннях, що перевищують одиницю) свідчать про більше територіальне зосередження виробництва певної галузі чи виробництва ТНС у адміністративному регіоні, ніж у області. Отже, вони вказують на галузі і виробництва

спеціалізації і одночасно свідчать про ступінь регіональної концентрації виробництва ТНС. Ці коефіцієнти, взяті за ряд періодів, дозволяють зробити висновки й щодо зрушень у розміщенні виробництва ТНС в області.

3. *Ефективність промислового виробництва регіонів.* Для такого аналізу регіональна статистика наводить показники рентабельності промислового виробництва в розрізі адміністративних регіонів за ряд років. Отже, можна виявити динаміку регіонів за цим показником та проаналізувати регіональну структуру ефективності виробництва.

Оцінка рівня промислового розвитку регіонів, на думку І.О. Горленко, має адекватно відобразити всю багатоплановість процесів індустріального розвитку регіонів тільки у тому випадку, коли вона спирається на систему показників [18, с. 189].

На нашу думку, найбільш репрезентативно, його характеризує система взаємопов'язаних часткових індексів:

$$P = (I_1 + I_2 + \dots + I_n) / n.$$

де P - рівень промислового розвитку регіону; I_1, I_2, \dots, I_n - часткові індекси промислового розвитку регіону; n - кількість індексів.

До найважливіших часткових індексів слід відносити показники зосередження (у розрахунку на одного жителя) і ефективності всіх галузей промислового виробництва регіонів.

Аналіз диференціації рівня розвитку промислового виробництва у адміністративних регіонах області можна провести на основі методу рейтингування (ранжирування).

Другий етап - встановлення рівня соціального розвитку районів. На цьому етапі необхідно проаналізувати:

1. Розвиток соціальної інфраструктури. З цією метою доцільно, передусім, проаналізувати міжрегіональний розподіл основних фондів об'єктів соціальної інфраструктури. Для аналізу ж окремих видів соціальної інфраструктури важливе аналітичне значення мають спеціальні показники. Так, про розвиток *торгівлі* в регіонах свідчать показники роздрібного і оптового товарообігу, торгова площа магазинів, кількість місць на об'єктах ресторанного господарства на одну особу тощо. Зокрема, оптовий товарообіг визначається як обсяг перепродажу підприємствами товарів без будь-яких змін (крім звичайних для торгівлі операцій) іншим підприємствам та організаціям (крім населення) для їх використання або наступного продажу як в Україні, так і на експорт. Слід зауважити, що оптовий товарообіг обчислюється без податку на додану вартість (ПДВ) і акцизу. Відповідно, роздрібний товарообіг визначається як обсяг продажу споживчих товарів населенню через роздрібну торгову мережу і мережу ресторанного господарства (громадського харчування) усіма діючими підприємствами незалежно від форм власності, а також промисловими, транспортними та іншими неторговими підприємствами безпосередньо населенню через касу підприємства [6, с. 225].

Важливими показниками для характеристики розвитку торгівельної сфери є торгова площа магазинів та кількість місць по об'єктах ресторанного господарства.

Обсяг реалізованих *послуг* – це дохід підприємствам від реалізації послуг, що зазначено в оформлених як підстава для розрахунку зі споживачами документах. Конкретно розвиток сфери побутових послуг в регіонах репрезентують показники обсягів послуг, в т. ч. за видами економічної діяльності, дохід (оборот) від реалізації послуг (у ринкових цінах), оплачених населенням, в розрахунку на одного жителя. Обсяг вироблених послуг – це результат від діяльності підприємства з випуску послуг незалежно від того, реалізовані (оплачені) вони споживачами чи ні. [6, с. 233].

Про *забезпеченість населення житлом* по районах, у т. ч. у міських поселеннях та у сільській місцевості, можна зробити висновки на основі показників житлової площі у розрахунку на одну особу та обладнання житлового фонду (природним газом, водопроводом, каналізацією тощо), кількості сімей та однаків, які перебувають на квартирному обліку та

ін.

Розвиток *освіти* можна оцінити на основі показників кількості місць у дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації по регіонах області у розрахунку на тисячу осіб.

Аналогічним чином можна оцінити рівень розвитку *закладів культури і мистецтва* (кінотеатрів, бібліотек, закладів культури клубного типу, санаторіїв та інших закладів відпочинку, готелів, турбаз тощо).

Про розвиток мережі закладів охорони здоров'я свідчать показники кількості лікарів усіх спеціальностей, середнього медичного персоналу, лікарняних закладів та лікарняних ліжок у них у розрахунку на 10000 населення.

Оскільки об'єктів соціальної інфраструктури досить багато, а показників, які їх характеризують ще більше, то логічно спочатку знайти узагальнені показники рівня розвитку окремих видів соціальної інфраструктури, а вже потім, перемноживши часткові індекси, – загальний показник рівня розвитку соціальної інфраструктури.

Т. В. Панасенко [14, с. 82] вважає, що складність комплексної оцінки розвитку сфери послуг району пов'язана з пошуком узагальнюючого показника, за допомогою якого проводять оцінку роботи освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, торгівельної сфери, культури тощо.

У наукових дослідженнях використовують різні підходи до вирішення зазначеного завдання. Нам варто зупинитися на підході, що запропонований Д.М. Стеченком [20]. Він полягає в тому, що за базу порівняння береться середній показник по регіону дослідження. При цьому рівні соціального розвитку районів області розраховують за формулою:

$$S_i = \frac{1}{n_i} \sum_{j=1}^n \frac{A_{ij}}{\max_{i=1, \dots, m} A_{ij}},$$

де A_{ij} – значення j -го показника в i -му районі; m – кількість районів; n – кількість показників; n_i – кількість показників області

2. Передумови формування якісного працересурсного потенціалу та його раціональне використання.

Формування якісного працересурсного потенціалу та його раціональне використання (в т. ч. шляхом перерозподілу, через трудову міграцію), передбачає вивчення трудових ресурсів, ринку праці та зайнятості населення (аналіз динаміки чисельності трудових ресурсів, їх структури і розподілу за сферами діяльності та галузями економіки).

На думку В.І. Захарченка [8, с. 233], оцінка працересурсного потенціалу регіонів має складатися з двох частин – реалізованого (Π'_m) та нереалізованого (Π''_m) потенціалу. Основною кількісною характеристикою Π'_m , безперечно, служить середньорічна чисельність виробничого персоналу. А ось щодо якісних характеристик Π'_m , то в цьому питанні існує значний різнобій думок. Автор вважає, що найбільш багатогранно характеризують якісний аспект реалізованого промислового потенціалу сукупність економічних, освітніх соціальних, медичних, екологічних, психологічних та інших параметрів. У основу Π''_m слід покласти показники прихованого й наявного безробіття та рівень заробітної плати в еквіваленті повної зайнятості (вона виникає за рахунок скороченого робочого дня і робочого тижня).

Приховане безробіття характеризує різниця між фактичною та розрахунковою (в еквіваленті повної зайнятості) чисельністю працівників регіону. Наявне безробіття відображає фактична кількість безробітних у регіоні та рівень зайнятості населення.

Виходячи з наведених міркувань, загальна формула Π_m має такий вигляд:

$$\Pi_m = \Pi'_m + \Pi''_m = (12Z \cdot L) + [(12Z_{\max} \cdot L - 12Z \cdot L) + 12Z_{\max} \cdot B] \quad [8, \text{с. 233}]$$

де Z – середньомісячна заробітна плата у регіоні, грн.; Z_{\max} – середньомісячна заробітна плата у регіоні в еквіваленті повної зайнятості, грн.; L – чисельність зайнятих у господарстві регіону, тис. осіб; B – кількість безробітних у регіоні, тис. осіб.

Враховуючи недостатність статистичної бази на рівні низових адміністративних регіонів, про загальний трудовий потенціал свідчать, передусім, кількісні характеристики трудових ресурсів, а з числа якісних – частка осіб, що мають вищу і середню спеціальну освіту. А реалізований трудовий потенціал характеризують дані про кількість зайнятих, в т.ч. вищого кваліфікаційного рівня.

Ринок праці формується насамперед за рахунок осіб працездатного віку, які у процесі розвитку ринкових відносин господарювання набувають якостей товару з характерною для нього вартістю.

Для характеристики ринку праці доцільно визначити пропозицію робочої сили, попит на неї, кількість безробітних по регіонах. Знаючи попит і пропозицію робочої сили можна відзначити і навантаження на одне вільне робоче місце. Визначення змін у структурі пропозиції і попиту дасть можливість встановити тенденції розвитку ринку праці, масштабність безробіття, а в подальшому розробити заходи щодо створення робочих місць у різних сферах економіки, використання вільних робочих місць.

Аналізуючи джерела формування пропозиції робочої сили, потрібно визначити показники, що засвідчують кількість незайнятих трудовою діяльністю, вивільнених з різних галузей економіки, випускників навчальних закладів, інших категорій населення. Наявність вільних робочих місць, вакантних посад, формування новостворених робочих місць характеризують збільшення попиту на робочу силу. Важливо також визначити можливості для самозайнятості населення.

Для визначення рівня зайнятості у регіоні доцільно використовувати таку формулу [12]:

$$P_z = \frac{PM}{H} \cdot 100\%,$$

P_z – рівень зайнятості; PM – кількість зайнятих в даний момент часу робочих місць; H – населення (людність районної, чи обласної територіальної системи розселення).

Зайнятість населення є не лише економічним, але й соціальним показником, оскільки заробітна плата є основним джерелом життєзабезпечення людини. Вирішення проблеми зайнятості неможливо без врахування рівня кваліфікаційної підготовки працівників та якісних вимог вакантних місць. Збалансованість якісного складу робочих місць і наявність працівників має особливий характер. Вона повинна вирішуватися переважно у межах населеного пункту. Це пов'язано з відсутністю ринку житла, його малою доступністю через високу вартість, а також обмеженими можливостями транспорту.

3. Рівень реальної оплати праці, для чого слід визначити розміри основної і додаткової зарплати, рівень мінімальної зарплати, середній рівень зарплати у регіоні та проаналізувати його динаміку.

4. Забезпечення доступу населення до основних товарів і послуг, в т.ч. і промислових. Передусім з'ясується баланс грошових доходів і витрат в асортименті і за ціною для різних категорій населення (насамперед залежно від рівня заробітної плати).

У структурі грошових доходів враховується частка оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, продажу сільськогосподарської продукції, пенсій, стипендій, грошових допомог від держави (у т.ч. субсидій), родичів, інших осіб тощо.

У структурі грошових витрат, визначається частка витрат на продукти харчування, алкогольні напої, тютюнові вироби, непродовольчі товари, у т.ч. одяг, тканини, взуття, меблі, килими, товари культурно-побутового призначення, послуги, у т.ч. житлово-комунальні, побутові, освіти, навчання, дошкільного виховання, транспорту та зв'язку тощо.

Оскільки в розрізі адміністративних регіонів статистика наводить дані щодо рівня заробітної плати, то можна визначити сукупний обсяг і структуру доходів, відштовхуючись від частки зарплати у ньому і рівня доходів.

Виходячи з того, що обсяг витрат практично дорівнює обсягам доходів, то визначають структуру витрат (в т.ч. на товари і послуги), яка змінюється в залежності від доходів домогосподарств.

Про забезпечення доступу населення (в розрізі регіонів) до основних товарів і послуг свідчать і показники товарообороту та обсягів наданих послуг. Щоправда, ці показники характеризують і рівень розвитку соціальної інфраструктури, зокрема торговельної мережі.

5. Екологічних умов проживання людей. Для цього необхідно проаналізувати міжрегіональні відмінності у викидах шкідливих речовин в атмосферне повітря по регіонах області від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на квадратний кілометр території, в т.ч. за видами економічної діяльності та основними забруднюючими речовинами.

Оцінку рівня соціального розвитку регіонів, як і оцінку рівня промислового розвитку регіонів, можна представити через систему взаємопов'язаних часткових індексів (див. вище).

Аналіз диференціації рівня соціального розвитку регіонів внутрішньо обласного рівня відповідно можна провести на основі методу рейтингування (ранжирування) або групування регіонів.

Третій етап – дослідження впливу промислового розвитку районів на їх соціальний розвиток. Щоб дослідити вплив промисловості на соціальну сферу регіонів, перш за все необхідно визначити міру взаємозв'язків між цими сферами. Для цього пропонується провести дослідження у двох ракурсах: відповідно до двох основних типів територіальних структур промислового виробництва і населення (розселення), а саме: територіально-інтегративної та територіально-агломераційної [13]. Як відомо елементами першої виступають регіональні поєднання промислових об'єктів і населення, а другої – форми зосередження промисловості і системи розселення.

Для встановлення взаємозв'язків між елементами першої структури найбільш доцільним є застосування кореляційного методу, зокрема коефіцієнта кореляції рангів між рівнями промислового та соціального розвитку регіонів. Цей коефіцієнт визначається за формулою, запропонованою Спірменом:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n_3 - n}$$

де d – різниця рангів x та y ; n – число пар спостережень.

Виявлення взаємозалежностей між рівнями промислового і соціального розвитку в розрізі форм зосередження промисловості і населення найбільш продуктивне, на наш погляд, на основі моделі потенціалів полів тяжіння промисловості та розселення за наступною формулою [12, с. 55]

$$V_j = P_j + \sum_{i=1}^{n-j} \frac{P_i}{D_{ji}}$$

де V_j – потенціал поля промислового (соціального) розвитку центрального (j -го) пункту регіону; P_j – рівень промислового (соціального) розвитку у центральному пункті, для якого вираховується потенціал; P_i – рівень промислового (соціального) розвитку у інших (крім j -го) центральних пунктах; D_{ji} – віддаль від j -го центрального пункту до кожного з n (інших) центральних пунктів.

Значення V_j і промисловості і населення доцільно представити у вигляді картосхеми. Точки з однаковими значеннями V_j на ній з'єднуються екіпотенціальними лініями. В

результаті одержуємо картосхеми “рельєфу” промислового розвитку території та зосередження (розселення) людей по території. Звісно, вони ніколи не будуть повністю співпадати між собою, але провівши “віднімання” статистичних поверхонь рельєфу, можна одержати залишкову регресійну поверхню, яка свідчатиме про ступінь їх взаємозв’язку в розрізі окремих промислових пунктів, центрів, вузлів та систем розселення.

Висновки. Отже, комплексний аналіз взаємозумовлених процесів промислового і соціального розвитку в розрізі адміністративних регіонів низового рівня дає можливість обґрунтувати напрями трансформації соціальних процесів у комплексі з процесами промислового розвитку і визначити на цій основі пріоритети внутрішньообласної (регіональної) політики держави.

Література:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
2. Анішина Н., Верба Д. Реструктуризація вугільної промисловості України та соціальний захист осіб, вивільнених внаслідок ліквідації шахт // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 3. – С. 33-39.
3. Балабанов Г.В., Гільберг Т.Г. Методичні засади стратегічного планування регіонального розвитку // Актуальні проблеми розвитку економіко-географічної науки і освіти в Україні: Зб. тез доп. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – С. 14-19.
4. Будьонна Л. Діяльність вугільних підприємств Донбасу щодо вирішення соціальних питань під час структурної перебудови // Зб. наук. праць Регіон. ін-ту менеджменту. – Луганськ: РІМ, 2004. – № 1. – С. 44-49.
5. Горник В. Територіальні аспекти реструктуризації промисловості: моногалузеві міста і території // Управління сучасним містом. – 2003. – № 4-6. – С. 119-122.
6. Економічний словник-довідник / За ред. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
7. Захарченко В.І. Соціальні аспекти ринкових перетворень у регіональних промислових комплексах України // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації: Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф.: В 2-х т. / Ред. кол.: В.О. Пашенко (гол. ред.) та ін. – Полтава: Скайтек, 2005. – Т. 2. – С. 201-205.
8. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України. – Вінниця: Гіпаніс, 2004. – 548 с.
9. Изменения в территориальных структурах хозяйства и расселения Дальнего Востока при переходе к рыночной экономике / П.Я. Бакланов, М.Т. Романов, А.В. Мошков и др.; Отв. ред-ры П.Я. Бакланов, М.Т. Романов. – Владивосток: ДВО РАН, 1996. – 195 с.
10. Крайник О. Промислова політика як основа регіонального економічного розвитку // Регіональна економіка. – № 2. – 2001. – С. 36-41.
11. Куракин А.Ф. Вопросы территориальной концентрации промышленности (на примере РСФСР) // Изв. АН СССР. Сер. геогр. – 1974. – № 1. – С. 65–74.
12. Луцишин П.В. Лекції з спецкурсу “Методи і методика економіко-географічних досліджень”. – Луцьк: ЛДПУ, 1991. – 109 с.
13. Маергойз И.М. Территориальная структура хозяйства. – Новосибирск: Наука. Сиб отд-ние, 1986. – 304 с.
14. Панасенко Т.В. Підходи до здійснення комплексної оцінки сфери послуг регіону // Актуальні питання географічних, хімічних, біологічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб. наук. праць / Відп. ред. Б.Д. Панасенко. – Вінниця: ВДПУ. – 2004. – Вип. 2. – С. 81-83.
15. Підгайна О. Соціальний аспект реструктуризації угольної отрасли // Економіка України. – 2003. – № 7.
16. Підрушійний Г.П. Особливості впливу промислового виробництва на регіональний розвиток // Україна: географічні проблеми сталого розвитку: Зб. наук. пр.: У 4 т. / Ред. кол.: П.Г. Шищенко (відп. ред.) та ін. – К.: Обрії, 2004. – Т. 2. – С. 201-202.
17. Підрушійний Г.П. Промисловість і регіональний розвиток України (теорія та практика суспільно-географічного дослідження) Авторефер. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02 / НАН України, Ін-т геогр. – К., 2007. – 40 с.
18. Проблемы комплексного развития территории / И.А. Горленко, Л.Г. Руденко, Г.В. Балабанов и др.; Отв. ред-ры: И.А. Горленко и др. – К.: Наук. думка, 1994. – 293 с.
19. Рязов Н.Н. Общая теория статистики: Учебник. – 2-е изд, перераб. и доп. – М.: Статистика, 1971. – 368 с.
20. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посіб. – К.: Вікар. 2001. – 377 с.
21. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404 с.

Summary:

N. Coper. **METHODICAL APPROACHES TO STUDY OF INFLUENCING OF INDUSTRY ON SOCIAL DEVELOPMENT OF REGIONS**

To explain the transformation of social processes as a complex with the processes of industrial development of regions it is necessary to conduct publicly geographical researches. Among them a basic place is occupied by methodical developments and recommendations. In addition, most social alteration of industry of regions researches conducted at the level of regions. We put for a purpose to carry a research accent from a middle level to a lower level, other words to develop a method for research of this problem at the level of basilar regions (administrative districts and cities of regional submission).

Надійшла 11.02.2008.

УДК 911.3:32

Оксана СКЛЯРСЬКА

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ В ПРИКОРДОННИХ РАЙОНАХ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ТА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

В умовах демократичного суспільства електоральна поведінка населення є важливим індикатором функціонування політичної системи, а в пізнавальному аспекті — джерелом конструктивного аналізу для виявлення напрямку змін політичних процесів. Тому з початку 90-х років дослідження виборчого процесу, як невід'ємного компоненту моніторингу демократизації українського суспільства, активно проводиться в політології, електоральній соціології, психології виборів. Вивчення територіальних аспектів функціонування політичної системи актуалізувало розвиток динамічного напрямку політико-географічних досліджень — електоральної географії. Географічний аналіз політичної поведінки дає змогу оцінити територіальні відмінності не лише в політичних симпатіях громадян, але і в поглядах на принципові проблеми суспільно-політичного розвитку держави, виявити географічні фактори результатів голосування, тенденції політико-географічних змін з огляду на електоральну поведінку регіонів.

Багатьом аспектам електоральної географії присвячені наукові праці М.С. Дністрянського, А. П. Голода, В. М. Миронюка, Є. А. Хана, В. Б. Шишацького та ін. Зокрема, розроблено концептуально-методологічні положення електорально-географічного вивчення території, є багато визначень та класифікацій чинників електоральної поведінки населення та регіону, електорального районування, здійснено ґрунтовну географічну оцінку результатів усіх виборчих кампаній.

Головним дискусійним питанням є відбір факторів електоральної поведінки населення. Згідно соціологічного підходу, при сучасних суспільно-політичних, економічних трансформаціях значимість розселення, релігійної, расової, етнічної структури населення зменшується завдяки зростанню соціальної та просторової мобільності, секуляризації суспільства, змінам способу життя [3, с.196]. Натомість вибір та політична позиція громадян все більше залежить від наявності об'єктивної інформації, доступу до інформаційних ресурсів, що поряд з рівнем освіти, володінням приватною власністю є новими критеріями соціально-статутної приналежності. Проте, така найбільш загальна тенденція має винятки. Більше того, недооцінювання впливу етнічних, мовних, релігійних чинників унеможливило виявлення багатьох причинно-наслідкових зв'язків, обходить реальні політико-географічні процеси, що мають місце у відповідних регіонах. Поряд з соціологічним, в багатьох електоральних дослідженнях розглядаються також соціально-психологічний та економічний (утилітарний) підходи для пояснення мотивів політичної активності і симпатій громадян. Водночас політико-географічні дослідження електоральної поведінки населення найкраще проводити в руслі екологічного підходу, згідно якого електоральну поведінку вивчають шляхом зіставлення результатів виборів та факторів, які його визначають на певній території.